

Ouderen en lokale cultuurparticipatie

Gemeenschappelijke verklaring
van de Stedelijke Seniorenraad en de Stedelijke Cultuurraad
van GENT
2017

Inhoud

1. Situering
2. Enkele cijfers
3. Visie en uitgangspunten
4. Het cultuurbeleid van de stad Gent
5. Het culturele aanbod
6. Actieve kunstbeoefening
7. Knelpunten en mogelijkheden voor een betere participatie
 - 7.1. De kostprijs
 - 7.2. Informatie en communicatie
 - 7.3. De programmatie
 - 7.4. Bereikbaarheid en toegankelijkheid
 - 7.5. Mentale en sociale barrières
8. Conclusies en aanbevelingen.

Ouderen en lokale cultuurparticipatie

Gemeenschappelijke verklaring
van de Stedelijke Seniorenraad en de Stedelijke Cultuurraad
van Gent
2017

1. Situering

Jaarlijks bepaalt de Vlaamse Ouderenraad in afspraak met de Vlaamse Regering het thema van de Ouderenweek. Met de keuze van een dergelijk thema wil men bijzondere aandacht vragen voor een aspect van het ouderenbeleid. Voor 2016 en 2017 was dat: *Lokale cultuurparticipatie door ouderen*. De Gentse Stedelijke Seniorenraad sloot zich hierbij aan. Hij vatte het plan op om samen met de Stedelijke Cultuurraad een gemeenschappelijke verklaring op te stellen. Om zodoende zowel de culturele sector als deze van het ouderenbeleid te sensibiliseren voor de betekenis van en de mogelijkheden voor ouderen om te participeren aan het rijke Gentse cultuurleven.

De stad Gent heeft de ambitie de cultuurparticipatie van de Gentenaars te versterken. In de Beleidsnota Cultuur 2014-2019¹ wordt o.m. gesteld "Het participatiebeleid vraagt algemene maatregelen waarbij zonder onderscheid op een breed publiek wordt gemikt. Maar waarbij heel specifieke, doelgroepgebonden benaderingen blijven bestaan. Een divers publiek vraagt een divers aanbod. En een divers aanbod vraagt een divers publiek". Met deze Verklaring willen de Cultuurraad en de Seniorenraad samen hieraan een nadere invulling geven ten bate van de oudere bevolking.

Beide adviesorganen onderschrijven de volgende gedachten als richtpunten voor een beleid dat garant wil staan voor een volwaardige participatie van ouderen aan het culturele gebeuren in Gent en dat ouderen daartoe stimuleert.

2. Enkele cijfers

In 2015 telde Gent 256.261 inwoners. Hiervan waren er 42.295, of 16,5 % vijftenzestig jaar of ouder en 14.031, of 5,5 %, tachtig jaar of ouder. Neemt men de leeftijdscategorie van de zestigplussers dan gaat het om 55.150 inwoners of 21,5 % van de Gentse bevolking ². Verhoudingsgewijs neemt de groep oudere senioren het snelst toe, gelukkig in betere gezondheid en levensomstandigheden.

De groep ouderen is zeer divers inzake leeftijd, achtergrond, afkomst en leefpatroon. Zo is ongeveer een derde van de 65-plussers 80 jaar of ouder. Onder de 65-plussers zijn er 1.453 of 3,4 % niet-Belgen. Minder dan de helft van de 65-plussers (42,5 %) leeft in een huishouden als gehuwd of ongehuwd paar. Iets meer dan 5.699 (13,3 %) van deze leeftijdsgroep is zorgbehoevend. Hiervan is ongeveer de helft opgenomen in de residentiële zorg.(stadsmagazine dec 2009).

¹ Beleidsnota Cultuur 2014-2019: "Tien ambities voor een bruisend cultuurleven in Gent".

² Stad Gent, Demografische gegevens 2015.

Over de participatie van ouderen aan het culturele leven zijn heel wat cijfers voor handen. Helaas wordt in de onderscheiden onderzoeken niet altijd een zelfde omschrijving gehanteerd van “cultuurparticipatie”. Volgens het “Ouderenbehoefteonderzoek Gent 2011”³ woont 34,2 % van de ouderen nooit culturele activiteiten bij, 21,3 % als passant en 44,5 % frequent. In absolute cijfers zouden meer dan 24.500 zestigplussers frequent deelnemen aan culturele activiteiten; 18.800 nooit. Van de 20.238 UITPAS-kaarten is ongeveer 30% verkocht aan 65-plussers, waarvan 70% met een kansentarief.

3. Visie en uitgangspunten

1. Eenieder heeft het *recht* om te participeren aan het culturele leven. Hier staat geen leeftijd op. Dus ook ouderen, zelfs wanneer ze in een kwetsbare positie verkeren, moeten kunnen genieten van en ook actief bijdragen aan het culturele gebeuren in de stad. Dat is wat wij verstaan onder cultuurparticipatie van ouderen.
2. De *meerwaarde* hiervan, zowel voor de persoon als voor de gemeenschap, wordt steeds duidelijker erkend. Participatie aan het culturele leven is immers, ook voor ouderen, veel meer dan een aangename bezigheid. Het versterkt de eigenwaarde, ontwikkelt talent, draagt ook bij aan de gezondheid en het welbevinden van de oudere en doorbreekt het sociaal isolement. Voor de samenleving bevordert cultuurparticipatie blijvende maatschappelijke betrokkenheid en solidariteit. Het streven naar een betere cultuurparticipatie van ouderen heeft dit alles tot doel.
3. Samenhangend met het ruime en gevarieerde culturele aanbod in een stad als Gent is de participatie van de bevolking aan het culturele leven groot en divers. Verhoudingsgewijs geldt dat ook voor ouderen. *Al neemt de participatie met de leeftijd af.* Maar dat wil niet zeggen dat zelfs heel oude mensen afzien van iedere deelname aan het culturele gebeuren. Overigens, tegelijk worden met het ouder worden zowel de oude als (in toenemende mate) ook de nieuwe media meer belangrijk voor de cultuurbeleving.
4. Ouderen nemen niet alleen als gebruiker, maar ook als vrijwilliger of als *actieve cultuurbeoefenaar* deel aan het culturele leven en dragen er ook aan bij. Veelal beschikken zij hiertoe over de nodige tijd, energie en ook middelen. Het komt er vooral op aan dit potentieel optimaal aan te spreken.
5. *Iedere generatie participeert op haar eigen manier.* Dat hangt uiteraard samen met de mogelijkheden waarover zij kan beschikken en met de culturele tradities waarin ze opgroeide. Samenhangend met de specifieke levenssituatie en levensfase heeft de cultuurparticipatie van ouderen *een eigen karakter*. Hier dient terdege rekening mee te worden gehouden. Zo hebben ouderen meer tijd om zelfstandig te besteden, zijn op zoek naar een zinvolle invulling ervan en naar sociaal contact. Hun interesse wordt grotendeels bepaald en ingekleurd door de ervaringen en gewoontes op jongere leeftijd.

³ Verté D, e.a.; Resultaten van het Ouderenbehoefteonderzoek ter ondersteuning van het lokaal ouderenbeleid, Gent 2011.

6. “*De oudere*” bestaat niet. Zoals reeds vermeld is de groep van de ouderen zeer divers en wordt deze nog steeds meer divers qua levenssituatie en achtergrond. Doordat men langer leeft overspant de ouderdom stilaan een periode van dertig jaar. De “vergrijzing binnen de vergrijzing” creëert niet alleen een nieuwe doelgroep voor het cultuurbeleid; maar maakt de verschillen inzake interesse en het potentieel om deel te nemen aan het culturele gebeuren tussen de cohorten nog groter. In Gent, zoals in alle grotere steden, komt daar de instroom bij van mensen met een andere culturele achtergrond die hoe dan ook het culturele leven mee inkleurt.
7. *Cultuurverschillen* zowel tussen generaties als met mensen met een verschillende etnisch-culturele achtergrond houden het gevaar in dat men van elkaar vervreemdt. Tegelijk maken zij de rijkdom uit van een cultuur. Daarom dient de betrokkenheid van alle groepen binnen de samenleving *vanuit hun eigenheid* te worden bevorderd evenals de interactie tussen mensen met een verschillende culturele achtergrond. Cultuur verbindt!
8. Veel ouderen worden geconfronteerd met een aantal materiële, fysieke, sociale, psychologische en culturele *drempels* die het met de leeftijd moeilijker maken om deel te nemen aan het culturele leven. De participatie wordt meer incidenteel. Wat niet wegneemt dat heel wat ouderen toch regelmatig naar concerten gaan, theater-, dans- of filmvoorstellingen bijwonen, tentoonstellingen bezoeken, deel hebben aan het sociaal-culturele leven in al zijn vormen en gebruik maken van de bibliotheek.
9. Met *de instroom van jonge ouderen*, die meer van onderwijs hebben kunnen genieten en meer kansen hebben gehad op de arbeidsmarkt, stijgt de participatie globaal. Tegelijk waaiert met het scholingsniveau de interesse uit. Men participeert selectiever.
10. Het stimuleren van de cultuurparticipatie van ouderen zien wij als *een gezamenlijke opdracht* van de ouderen en hun organisaties, de verantwoordelijken voor het culturele aanbod, ook in de welzijnssector en van de lokale overheid. Het dient een bijzonder aandachtspunt te zijn zowel binnen het ouderenbeleid als het cultuurbeleid.

4. Het cultuurbeleid van de stad Gent.

Het cultuurbeleid van een stad of een gemeente heeft *drie functies*. Op een aantal terreinen treedt de overheid op als inrichter of organisator van activiteiten of evenementen. Dat is bijvoorbeeld het geval voor de openbare bibliotheek, voor de stedelijke musea, voor diverse evenementen ... Daarnaast heeft de overheid een faciliterende opdracht. Zij stelt bijvoorbeeld ruimte ter beschikking of geeft subsidies voor allerlei initiatieven. Tenslotte voert zij ook de regie over het culturele gebeuren. Zij zorgt er bijvoorbeeld voor dat Gent zowel een levende als leefbare stad is. Zij waarborgt het recht op cultuurparticipatie van al haar inwoners, dus ook van de oudere.

In *de Beleidsnota Cultuur 2014-2019* worden tien ambities geformuleerd voor een bruisend cultuurleven in Gent. De zevende ervan is: “We versterken de cultuurparticipatie van Gentenaars”. Eerder lichtten we uit deze paragraaf de gedachte: dat hierbij op een breed publiek wordt gemikt, maar waarbij heel specifieke, doelgroepgebonden benaderingen blijven bestaan. “Een divers

publiek vraagt een divers aanbod. En een divers aanbod vraagt een divers publiek.” zo luidt het. Wij onderschrijven dit uitgangspunt.

In de beleidsnota wordt niet speciaal stilgestaan bij acties om de *participatie van ouderen* aan het culturele leven in het algemeen in stand te houden en te verhogen. Wel worden senioren uitdrukkelijk genoemd in verband met intergenerationele initiatieven. Zo wil men tijdens deze legislatuur nagaan hoe een intergenerationele aanpak kan resulteren in een verhoogde cultuurbeleving van ouderen, jongeren en andere groepen. Men wil hier meer op inzetten in samenwerking met woonzorgcentra en het verenigingsleven.

De openbare bibliotheek is ook voor ouderen de meest laagdrempelige cultuurinstelling. Onder invloed van allerlei ontwikkelingen, is deze volop aan het muteren waarbij bepaalde functies, zoals het opzoeken van informatie, aan belang inboeten en andere, zoals het aanbieden van studieruimte, aan betekenis winnen. Gent heeft met de uitbouw van de Krook enerzijds en het versterken van de buurtgerichte werking van de afdelingen van de bibliotheek anderzijds, gekozen zowel voor het behoud van het waardevolle als voor een fundamentele aanpassing aan de eisen van de tijd. Hierbij zijn ouderen niet vergeten. Zo is in het beleidsplan in het kader van de uitbouw van de Krook een tijdelijke werkgroep voorzien waarin men samen met vertegenwoordigers van seniorenorganisaties zou onderzoeken wat kan bijdragen aan de bibliotheekparticipatie van ouderen en hun gebruik van nieuwe media.

Wat de *musea en het erfgoed* betreft wil de stad o.m. inzetten op een sterke publiekswerking. Daarnaast wil men met het oog op de zorg en de ontsluiting van het cultureel erfgoed de vrijwilligers uit de erfgoedgemeenschappen ondersteunen. Vele ouderen zijn niet alleen geïnteresseerd in het behoud en tot leven wekken van het verleden, maar zetten zich er ook daadwerkelijk voor in.

Het *sociaal-cultureel verenigingsleven* wordt gezien als een voedingsbodem voor de participatie aan het culturele gebeuren in Gent. O. m. in het kader van het participatiebeleid ondersteunt de stad de werking ervan. Daarnaast wil zij de Gentenaars ook aanmoedigen en uitnodigen om te participeren door zich actief in te zetten als vrijwilliger in de culturele sector.

De *amateurkunsten* krijgen duidelijk een plaats in zowel het globale cultuurbeleid van de stad als in het kunstenbeleid. Omdat creatief en artistiek bezig zijn in de vrije tijd mensen samenbrengt en de culturele competenties versterkt. Zonder dat dit uitgesproken wordt, geldt dat uiteraard ook voor ouderen.

De concretisering van het cultuurbeleid is ondergebracht in het departement cultuur, sport en vrije tijd. Met de vorming van de nieuwe cultuurdienst, waarin een aantal bestaande diensten zijn ondergebracht, wil men meer samenhang brengen in de dienstverlening. De cultuurraad wordt gezien als een partner die mee de visie ontwikkelt op het cultuurbeleid van de stad.

5. Het culturele aanbod voor ouderen

Het culturele aanbod in de stad Gent is *uitgebreid, rijk en verscheiden*. Het lokale aanbod bestaat niet alleen uit initiatieven van als zodanig herkenbare culturele voorzieningen. Een deel ervan wordt verzorgd door andere organisaties en instellingen, zoals bijvoorbeeld onderwijsinstellingen en welzijnsvoorzieningen.

Het merendeel van het aanbod wordt georganiseerd door de particuliere sector, al dan niet met de steun van de stad. Maar ook de stad zelf is een voorname aanbieder van culturele activiteiten.

Het overgrote deel van het culturele aanbod is bestemd voor *het brede publiek*. Heel veel ouderen maken hier gretig gebruik van. Daarnaast bestaat er aanbod dat zich meer specifiek op ouderen richt en op meer kwetsbare ouderen. Binnen het algemene aanbod richten sommige activiteiten zich meer specifiek op ouderen (bv filmvoorstellingen voor senioren) en/of worden er specifieke faciliteiten voorzien voor ouderen.

Een gedeelte van het Gentse culturele aanbod is *specifiek bestemd voor ouderen*. Eerder uitzonderlijk is dat het geval voor de producties van de erkende voorzieningen. Een dergelijk aanbod vindt men onder meer in rusthuizen en dat zowel in zijn meer receptieve vorm als in de meer actieve (bv. muziekateliers voor ouderen). Ook de lokale dienstencentra, Open Huizen en ouderenorganisaties organiseren dergelijk aanbod of leiden ouderen er naartoe.

De meeste ouderen participeren op een *receptieve* manier aan het culturele gebeuren. Maar een niet onbelangrijk aantal ouderen maakt gebruik van aanbod dat beroep doet op een meer *actieve* inzet.

Bij het *traditionele aanbod* aan podiumactiviteiten en tentoonstellingen valt het op dat men met sommige activiteiten relatief veel ouderen bereikt. Wat voor het management de uitdaging inhoudt zowel in te zetten op verjonging als op het behoud van het oudere publiek. Wat niet altijd gemakkelijk is.

Wat de *meer actieve vormen van cultuurparticipatie* betreft is er vooreerst het aanbod door organisaties van beoefenaars van amateurkunsten en van het kunstonderwijs. Daarnaast bestaat er heel wat educatief aanbod (cursussen, workshops, ateliers) op dit terrein. Veel ouderen zingen in koren, musiceren, spelen theater, volgen cursussen en ateliers beeldende kunsten of zijn betrokken bij erfgoedactiviteiten. We komen hier verder op terug.

Het belang van *de sociaal-culturele sector* voor de cultuurparticipatie van ouderen, en vooral van het sociaal-cultureel verenigingsleven, kan moeilijk worden overschat. Onder meer omdat het dicht bij de ouderen zelf staat. Niet alleen verzorgt de sector zelf een aanzienlijk cultureel aanbod; het speelt een belangrijke rol bij het informeren en “toeleiden” van ouderen naar culturele activiteiten.

Ouderen en ouderenvoorzieningen participeren aan sociaalartistieke en gemeenschapsvormende (bv intergenerationele) *projecten*, niet alleen als doelpubliek maar ook als actor en/of organisator (bv. een thematentoonstelling in een rusthuis waar de hele buurt bij betrokken wordt).

Vanzelfsprekend zijn ouderen ook fervente gebruikers van het culturele aanbod in *buurten, op straten en pleinen*. Wat dat betreft heeft de stad Gent een bijzonder rijk en door ouderen zeer geapprecieerd aanbod. Sommige activiteiten zijn ook op de maat van ouderen gesneden.

Voorts is er de *cultuurbeleving thuis*. Voor veel ouderen is dat door omstandigheden de enige vorm van cultuurparticipatie die voor hen toegankelijk is. Op dit terrein speelt de openbare bibliotheek/mediatheek, naast de omroep en de nieuwe media, nog steeds een onvervangbare rol.

Bij dat alles mag men niet vergeten dat het culturele gebeuren voor een groot deel *gedragen* wordt *door de vrijwillige inzet*, ook van ouderen en seniorenorganisaties. Deze inzet staat onder druk mede door de toenemende vergrijzing van sommige besturen.

Tenslotte dragen ouderen in niet onbelangrijke mate bij aan het in stand houden en verder ontwikkelen van het culturele leven door schenkingen allerhande en legaten.

6. Actieve kunstbeoefening (een bijzondere vorm van cultuurparticipatie)

Heel wat *ouderen zijn actief bezig met kunst en cultuur*. En dat tot op heel hoge leeftijd. De *meerwaarde* van deze vorm van “active ageing” is bijzonder groot zowel voor de persoon als voor de gemeenschap.⁴ Dat geldt zowel voor activiteiten die in groep worden uitgevoerd, zoals zingen, musiceren, toneel spelen, dansen; als voor meer individueel beoefende activiteiten, zoals tekenen, schilderen, fotograferen, verzamelen, opzoeken en schrijven. Academies en organisaties voor beoefenaars van amateurkunsten spelen op dit terrein een belangrijke rol evenals een aantal vormingsinstellingen. Ook zorgvoorzieningen voor ouderen zijn op dit terrein actief.

De jongste jaren is vooral de meerwaarde van het actief cultureel bezig zijn naar voor gekomen voor de gezondheid en het welbevinden van ouderen. Maar de betekenis ervan strekt zich over veel meer gebieden uit. Met een boutade kan men stellen: het voegt leven toe aan de jaren.

Ter zake kan een stimulerend beleid worden gevoerd. De meest voor de hand liggende manier hiervoor is het scheppen van gelegenheden om op te treden of *naar buiten te komen* met eigen producties, groot of klein.

Nog belangrijker is het investeren in goede *begeleiding*. Voor een ruim deel staat of valt hiermee het actief cultureel bezig zijn. Vooral organisaties van beoefenaars van amateurkunsten, academies en vormingsinstellingen staan hiervoor in, maar ook sociaal-culturele en welzijnsvoorzieningen. Meestal gaat het om personen die een dergelijke functie in nevenambt vervullen; soms ook als vrijwilliger. Weinigen zijn daarbij specifiek toegerust voor het werken met ouderen. Al is de groep cultureel actieve ouderen zeker niet klein en is hij groeiend. Het verdient o.i. aanbeveling eens systematisch te bekijken wat er meer gedaan kan worden om de positie, de rekrutering en de deskundigheid van de begeleiding te verbeteren voor het werken met ouderen.

7. Knelpunten en mogelijkheden voor een betere participatie.

Alles bij elkaar kan men stellen dat de participatie van de Gentse senioren meer dan behoorlijk is. Maar, alles kan beter en er zijn zeker nog veel ouderen die met het nodige duwtje in de rug meer gebruik zouden maken van het aanbod. Hieronder staan wij stil bij een aantal hefbomen om de participatie van ouderen te verhogen.

⁴ Cfr. het Europees project “Long Live Arts” (2013)

7.1. De kostprijs.

Is *de kostprijs* te hoog voor ouderen om gebruik te maken van het culturele aanbod in Gent? Voor een aantal ouderen zal dit wel het geval zijn. Al kunnen de tarieven de vergelijking met andere steden doorstaan. Culturele producties hebben hun prijs en deze moet op de een of de andere manier worden verhaald. Hier is begrip voor; maar men moet redelijk blijven.

In Gent worden een groot aantal activiteiten *gratis* aangeboden. Soms vanuit de stad, soms door het particuliere initiatief. “Uitingent” publiceert regelmatig een overzicht hiervan onder de titel “Gratis Uitjes”. Daarnaast bestaat er in Gent een uitgebreid en hoogstaand aanbod aan culturele evenementen waar men vrij naartoe kan. Denk bv aan de gratis toegang voor Gentenaars tot de musea op zondagmorgen. Denk ook aan veel activiteiten in het kader van de Gentse feesten.

In 2015 startte Gent met de *UITPAS*. Die maakt het mogelijk voor mensen met een bescheiden inkomen om tegen een kleine prijs gebruik te maken van een ruim aanbod. Dit omvat ook activiteiten die zich speciaal op ouderen richten, zoals van de Lokale Diensten Centra van het OCMW. Daarnaast kunnen alle geïnteresseerden zich een dergelijke pas aanschaffen die hen een aantal extra's biedt. Dit initiatief moet nog op zijn effectiviteit worden geëvalueerd, o.m. wat betreft de cultuurparticipatie van ouderen.

Voor heel wat culturele activiteiten kunnen ouderen gebruik maken van een *gereduceerd tarief of een groepstarief*. Hier zijn goede redenen voor. Met de pensioengerechtigde leeftijd dalen voor de modale oudere de inkomsten. Terwijl een aantal kosten stijgen met de jaren; onder meer omdat men meer moet uitgeven om gezond en zelfstandig te kunnen blijven. De reductie verschilt per activiteit. Men moet er wel naar vragen. Ze heeft zeker een drempelverlagend effect.

De kosten om zich te verplaatsen van en naar culturele activiteiten kunnen oplopen Sommige ouderen, zoals bewoners met een verhoogde tegemoetkoming, kunnen in een aantal gevallen genieten van een reductie. Dit zou kunnen verbreed worden tot andere groepen ouderen.

Wat vaak vergeten wordt zijn de *indirecte kosten* die gepaard gaan met het participeren aan het culturele leven. Deze vormen niet zelden de echte barrière voor participatie. Verplaatsings- en parkeerkosten zijn hier slechts een deel van. “Uitgaan” vergt veelal ook een passende opmaak en kleding, eventueel iets consumeren, iemand trakteren, ...

7.2 Informatie en communicatie.

De meest uitgebreide informatie over het culturele gebeuren vindt men op de website “Uitingent”. Op de website van de stad Gent vindt men een pagina “Cultuur voor senioren” met een greep uit het aanbod inzake muziek, toneel, film, e.a. Deze is nog te weinig gekend. Daarnaast publiceren kranten en tijdschriften overzichten van de voornaamste activiteiten. Voorts is er de eigen publiciteit van de diverse aanbieders. Er is een overvloed aan affiches en folders. Maar niet alle ouderen worden langs deze wegen bereikt en hoe ouder men wordt, hoe minder dat het geval is. Mondelinge uitwisseling van informatie blijft uiteraard het belangrijks.

Om de cultuurparticipatie te bevorderen zijn allerlei “*toeleiders*” bijzonder belangrijk. Niet alleen om ouderen te informeren, maar ook om ze te bewegen om deel te nemen aan de activiteiten en om allerlei drempels te helpen wegwerken, zowel van psychologische als van praktische aard. Ouderenverenigingen, dienstencentra, Open Huizen, zorgvoorzieningen kunnen op dit terrein een

belangrijke functie vervullen. Sommige doen dat ook met succes. Van deze mogelijkheden wordt echter nog te weinig gebruik gemaakt. Het zou zeker nuttig zijn de kansen die er liggen op dit terrein eens goed door te praten met alle betrokkenen. Beide adviesraden samen kunnen hiervoor een platform bieden.

Doorstroming van informatie vergt tijd. Om de toeleiding goed te kunnen vervullen moet men vooral tijdig kunnen beschikken over de nodige informatie. Een centraal punt waar deze informatie beschikbaar is zou een grote hulp zijn. De doorstroming is een knelpunt waaraan zowel door de aanbieders (bv. door vooraankondigingen of jaarprogrammaties) als vanuit de ouderenorganisaties en voorzieningen (door geregelde contacten) kan worden gewerkt.

De *voortschrijdende digitalisering* binnen de sector schept voor veel ouderen een probleem. Voor steeds meer activiteiten bijvoorbeeld moet men zich vooraf aanmelden (en ook betalen) via elektronische weg. Niet alle ouderen beschikken over de nodige apparatuur of competenties om dat te doen. In de huidige context moeten naast de gedigitaliseerde procedures de meer traditionele blijven bestaan. Tegelijk moet het elkaar helpen en doorgeven van informatie worden gestimuleerd. Op die manier kunnen ook ouderen die minder vertrouwd zijn met het digitale gebeuren baat vinden bij de digitalisering.

Ook de stappen die moeten worden gezet om *in te schrijven of te reserveren* moeten eens worden bekeken.. Hoe omslachtiger deze zijn hoe hoger de barrière om te participeren. Men ziet zich op de moeite om kaarten af te halen, vergeet te reserveren, vreest dat er geen plaatsen meer vrij zijn, kan van geen korting meer genieten en blijft thuis.

7.3 De programmatie.

Zoals geschetst heeft Gent een rijk en verscheiden aanbod waar veel ouderen dankbaar gebruik van maken. Dit wordt voor het overgrote deel verzorgd door *het particulier initiatief*. Dat is ook verantwoordelijk voor de programmatie. Het bepaalt ook de mate waarin op de behoeften van ouderen wordt ingespeeld. De overheid kan niet veel meer doen dan de wensen van haar oudere bevolking inzake programmatie helpen naar voor brengen en er binnen haar eigen aanbod zo goed als mogelijk rekening mee houden.

Iedere generatie heeft haar *eigen culturele geschiedenis en voorkeuren*. Dat geldt zeker voor ouderen die van nature iets gemakkelijker teruggrijpen naar de cultuur van hun jeugd, (cfr. het succes van projecten die aansluiten bij de herinneringen van ouderen - *reminiscentie*). Als men meer ouderen wil bereiken doet men er goed aan zoveel mogelijk rekening te houden met de gewoontes en voorkeuren van ouderen.

Iedere generatie heeft een eigen levenspatroon dat de participatie mede bepaalt. De *tijdstippen* waarop de activiteiten aangeboden worden vormen in veel gevallen een echte barrière om er aan deel te nemen. Dat geldt vooral voor avondactiviteiten en in het donkere seizoen. Sommige voorzieningen zijn wat dat betreft in het voordeel, zoals musea en bibliotheken die overdag open zijn. Namiddagactiviteiten doen het beter voor ouderen dan avondactiviteiten.

Men kan ook met de activiteiten *naar het publiek toegaan*, naar de buurten, de wijken, de ouderenvoorzieningen (cfr. *initiatieven* in het kader van het Festival van Vlaanderen). Vooral kleinere producties lenen zich hiertoe ⁵. Ouderen blijken immers gemakkelijker te bewegen om deel

⁵ Bv. projecten zoals "Artiest zoekt feestneus" gesubsidieerd door de stad Gent.

te nemen aan het culturele gebeuren dicht bij huis. Sociaalartistieke projecten waarbij niet zelden de hele buurt betrokken wordt zijn veelal laagdrempelige activiteiten waar ouderen graag aan deelnemen. De stadsdiensten, verantwoordelijk voor de cultuurspreiding over de stad, spelen hierin een voorname rol.

Voorts is het deelnemen aan het culturele leven hoe dan ook *een sociaal gebeuren*. Het is een gelegenheid om mensen te ontmoeten; als buur of als “gelijkgestemde”. Op een passende manier investeren in het aspect “ontmoeting”, bv door er tijd voor te voorzien, een drankje aan te bieden, te stimuleren dat men samen met iemand anders deelneemt, kan de participatie ten goede komen.

Voor een niet onbelangrijk deel wordt de participatie *gedragen door het sociale netwerk* waar iemand deel van uitmaakt. Dat is niet specifiek voor ouderen. Maar de sociale netwerken van ouderen hebben wel een eigen karakter. Men heeft meer gemeen met leeftijdsgenoten en voelt er zich gemakkelijker bij thuis. Ouderenorganisaties en buurtnetwerken vervullen wat dat betreft een bijzonder belangrijke functie en dienen hiervoor verder ondersteund. Ze kunnen ook bij de programmatie worden betrokken.

7.4 Bereikbaarheid en toegankelijkheid..

Zoals reeds aangegeven is *nabijheid* een belangrijk gegeven voor ouderen. Naarmate mensen ouder worden, wordt de buurt voor hen belangrijker. Het beter benutten van in de buurt beschikbare infrastructuur, kan inzake participatie van ouderen zeker winst opleveren.

Het openbaar *vervoer* biedt geen toereikend antwoord op de vraag naar passend vervoer van en naar culturele activiteiten. Voor ouderen die wat minder mobiel zijn, is dat een serieuze barrière. Voor een deel zou een *shuttledienst*, die mede in functie van het culturele gebeuren wordt georganiseerd, hiervoor een oplossing bieden. Maar dat is niet voldoende, zeker nu verplaatsingen van deur tot deur (met uitzondering van het vervoer per taxi) praktisch onmogelijk geworden is in de Gentse binnenstad. Een minder mobiel persoon afzetten op zijn bestemming en vervolgens een parkeerplaats vinden voor de auto is geen sinecure. Het stelsel van taxicheques (nu voor mensen met een beperkt inkomen) uitbreiden tot personen op hoge leeftijd zou een participatiebevorderende maatregel zijn evenals het stimuleren van het met meer ouderen samen gebruik maken van een taxi.

Niet alle ouderen zijn even goed te been. Ongeveer een vierde van de ouderen heeft problemen inzake mobiliteit. Soms is de loopafstand die moet worden afgelegd te groot. Dat geldt vooral voor de toenemende groep hoogbejaarden. *Collectief georganiseerd*, (al dan niet aangepast) *vervoer*, zoals bv verzorgd door het vrijwilligersvervoer en door minder mobiele centrales, schept bijkomende kansen om te participeren. Hoe beter uitgebouwd en betaalbaar, hoe meer kansen.

Al worden er veel inspanningen gedaan om de *toegankelijkheid* van de gebouwen te vergroten voor mensen met beperkingen; trappen en drempels blijven hindernissen om te participeren. Soms ontbreekt gewoon een goede leuning. Ook worden er inspanningen gedaan om de activiteiten toegankelijk te maken voor mensen met visuele, auditieve of andere beperkingen. Een toets op de toegankelijkheid door ouderen zelf kan tot waardevolle suggesties leiden om verbeteringen aan te brengen.

Daarnaast kan men, zoals reeds in een aantal gevallen, met het cultuuraanbod *naar de ouderen toe gaan*: naar de buurten, naar ouderenvoorzieningen en ook aan huis. Zoals dat bijvoorbeeld het

geval is met wisselcollecties in zorgvoorzieningen en de bib-aan-huis-dienst van de stadsbibliotheek.

7.5 Mentale en sociale barrières.

Ouderen die van jongs af aan deelnamen aan het culturele leven blijven dat ook het langst doen op latere leeftijd. Zij hebben op dit terrein ook hun vaste gewoontes en voorkeuren. Het afbrokkelen van de participatie bij deze ouderen is vooral een kwestie van afnemende fysieke, mentale en sociale mogelijkheden alsook van een minder passend aanbod.

Het onderwijs dat iemand genoten heeft bepaalt zowel de aard als de mate van participatie aan het culturele gebeuren. Heel wat ouderen hebben nooit veel kansen gehad in het onderwijs. Het aantal *laaggeletterde ouderen* is dan ook vrij aanzienlijk. Het is geen eenvoudige zaak om deze mensen bij het culturele leven te betrekken. Maar ook zij hebben recht op een volwaardige participatie. Al kan dat een bijkomende inspanning vergen. Wat dat betreft is het engagement van de welzijnssector van bijzonder belang.

Met de leeftijd verhoogt de kans dat *het sociale netwerk verschraalt*. Dat zou een goede reden kunnen zijn om de deelname aan culturele activiteiten te versterken. Immers het culturele gebeuren is vaak ook een sociaal gebeuren en kan aanleiding geven tot nieuwe contacten. Maar het verlies aan sociale contacten werkt ook averechts. Men mist vrienden en kennissen die aanzetten om aan activiteiten deel te nemen. Ook op dit punt kan een extra duwtje in de rug barrières helpen slechten (zoals het stimuleren dat men iemand meeneemt naar een activiteit). Lokale Dienstencentra, Open Huizen en de ouderenorganisaties als sociale netwerken spelen, zoals reeds gesteld, op dit terrein een voorname rol.

8. Conclusies en aanbevelingen.

Van de Gentse Cultuurraad en de Stedelijke Seniorenraad wordt verwacht dat zij adviezen geven aan het stadsbestuur. De aanbevelingen die hieronder worden geformuleerd richten zich niet alleen op de overheid maar ook op de aanbieders van culturele initiatieven en op organisaties en voorzieningen die ouderen kunnen aanzetten om meer te participeren.

1. Wil men de cultuurparticipatie van ouderen versterken, dan moet men hier een vast aandachtspunt van maken zowel bij de planning als bij de uitvoering van het beleid. Dat geldt zowel voor het beleid van de actoren als van de overheid als schepper van de noodzakelijke goede voorwaarden. Het ligt voor de hand dat het betrekken van ouderen hierbij een meerwaarde kan opleveren.
2. Al te weinig nog wordt er rekening gehouden met het feit dat cultuurparticipatie bijzonder generatiegevoelig is. Iedere generatie heeft haar eigen karakteristieken: wensen, beperkingen en mogelijkheden. Hierop inspelen kan de kwaliteit en het bereik van het aanbod alleen maar ten goede komen. Dat kan zowel binnen het aanbod voor het brede publiek als door specifiek aanbod en/of faciliteiten te voorzien voor ouderen.

3. Aarzel niet om waar dat wenselijk en haalbaar is activiteiten op te zetten speciaal voor ouderen⁶. In een aantal gevallen is een dergelijke aanpak succesvol gebleken. Maar op dit terrein is er meer mogelijk.
4. Zoals in de beleidsnota ‘Cultuur’ gesteld: “*Inclusie als uitgangspunt mag géén vrijgeleide zijn om geen inspanningen te leveren voor de verschillende doelgroepen*”⁷. Dat geldt zowel voor de diverse leeftijdsgroepen als voor mensen met een verschillende etnisch-culturele achtergrond. Betrek deze groepen vanuit hun eigenheid en bevorder de onderlinge interactie o.m. door intergenerationele en interculturele projecten.
5. De mate waarin de infrastructuur en de uitrusting aangepast is aan de behoefte van ouderen met beperkingen bepaalt mee de mogelijkheden tot daadwerkelijke participatie. Een screening hiervan op regelmatige basis lijkt aangewezen. Het beste resultaat mag men verwachten van het geregeld betrekken van ouderen bij de evaluatie en de verbetering van de bestaande toestand.
6. De mobiliteit van ouderen wordt problematischer, enerzijds door de veroudering van de bevolking, anderzijds door het complexer worden van de omgeving waarbinnen men zich moet bewegen. Bij de ruimtelijke planning en de verkeersplanning moet optimale bereikbaarheid, ook voor de meest ⁸kwetsbare ouderen, een streefdoel zijn. Concreet moet men hierbij o.m. denken aan het inzetten van shuttlebusjes die de culturele voorzieningen gemakkelijk bereikbaar maken voor ouderen, zowel individueel als in groep.
7. De verplaatsing naar een activiteit is voor een aantal ouderen een probleem. Bevorder allerlei vormen van collectief vervoer. Dat is een gezamenlijke opdracht voor organisatoren en toeleidende organisaties. Denk hierbij o.m. ook aan goedkopere taxi’s, vrijwilligersvervoer en de minder mobielen centrale.
8. Bekijk of bestaande tegemoetkomingen in de verplaatsingskosten voor bepaalde doelgroepen niet verbreed kunnen worden tot andere, mits het betalen van een meerprijs.
9. Het is wenselijk meer dan dit thans het geval is rekening te houden met de levensgewoonten van ouderen. Dat kan o.m. door meer activiteiten aan te bieden overdag, zoals matinees.
10. Een andere mogelijkheid om de cultuurparticipatie van ouderen te bevorderen is met de activiteiten naar hen toe te gaan: naar de buurten en wijken en naar de voorzieningen voor ouderen. De actie “artiest zoekt feestneus”, waarbij de stad extra ondersteuning biedt aan (kleinschalige) initiatieven die beroep doen op Gentse kunstenaars, verdient verder te worden uitgebouwd.
11. Onder meer met het oog op het activeren van ouderen verdient het aanbeveling zoveel mogelijk ouderen actief te betrekken bij het culturele gebeuren in buurten en wijken en uiteraard bij intergenerationele initiatieven. Men moet niet aarzelen ze hierop aan te spreken.

⁶ Zoals de filmnamiddagen voor senioren.

⁷ 10 ambities voor een bruisend cultuurleven in Gent Beleidsnota Cultuur en Evenementen 2014-2019 pg. 49

⁸ Zoals in het kader van het project “Oud en jong in Gent”.

Activiteiten waarbij ouderen zelf actief zijn, zoals bv. de bib-aan-huis-dienst, dienen trouwens over de hele lijn te worden aangemoedigd.

12. Ouderen zijn niet alleen gebruikers van het culturele aanbod; het zijn ook actoren binnen het culturele gebeuren. Velen zijn cultureel actief of zijn als vrijwilliger betrokken bij de werking en de organisatie van activiteiten. Sommigen liggen aan de basis van vernieuwende initiatieven. Zeker in het licht van het aankomen van de beter gevormde generaties verdient het aanbeveling in te zetten op het activeren van dit potentieel.
13. Stimuleer het actief artistiek bezig zijn van ouderen in al zijn vormen (ateliers, workshops, koren, toneel, dans, ...). Schep hiertoe betere voorwaarden voor optredens en presentaties en versterk de begeleiding en uitwisseling van ervaring.
14. Nog het meeste effect op de participatie mag worden verwacht van een betere aanpak van de toeleiding naar de activiteiten. Dat veronderstelt een goed contact van de aanbieders met de ouderenorganisaties en de ouderenvoorzieningen. Hieraan dient van de beide kanten uit te worden gewerkt. Een initiatief, uitgaande van de beide adviesraden om de toeleiding te versterken is zeker aangewezen.
15. In groep deelnemen verlaagt de drempel voor ouderen. Participatie in groepsverband moet worden gestimuleerd o.m. door groepstarieven en groepsgewijs georganiseerd vervoer.
16. Versterk de sociale component van het culturele gebeuren. Zet ouderen aan om samen met iemand anders deel te nemen. Voorzie ontmoetingsmomenten. Stimuleer zoveel mogelijk de interactie tussen de deelnemers.
17. De UITPAS is onmiskenbaar een belangrijk instrument voor het slechten van financiële drempels in de eerste plaats bij ouderen in een financieel moeilijker positie. Maar deze pas dekt slechts ten dele de nood hieraan. De betekenis ervan voor de participatie van ouderen in het algemeen moet nader worden bekeken.
18. Voor veel ouderen zijn de toegangsprijzen te hoog. Activiteiten met gratis toegang en andere vormen van prijzreducties en tegemoetkoming in de kosten moeten blijven bestaan, getoetst worden op hun relevantie voor ouderen en waar zinvol worden uitgebreid.
19. In een stad als Gent is er zeker voldoende, redelijk overzichtelijke en toegankelijke informatie voor handen over het culturele gebeuren. Dat neemt niet weg dat veel ouderen niet over de nodige informatie beschikken wanneer ze hier behoefte aan hebben. Het is wenselijk dat er in samenwerking met het departement cultuur van de stad een initiatief genomen wordt om te bekijken of en hoe ouderengerichte informatievoorziening, communicatie en attendering over het culturele gebeuren beter kan worden uitgebouwd, o.m. op buurtniveau.
20. Op dit punt zijn "toeleiders" bijzonder belangrijk. Een absolute voorwaarde is dat zij tijdig over de nodige informatie kunnen beschikken. Een centraal punt van waaruit deze beschikbaar wordt gesteld zou bijzonder nuttig zijn.

21. Zorg ervoor dat de digitalisering en allerlei procedures, bv. bij reservatie, geen bijkomende drempels worden voor de participatie van een groot aantal ouderen.
22. Wil men de meer kwetsbare ouderen vaker laten participeren aan het culturele leven dan is samenwerking tussen de culturele, de welzijnssector en het OCMW aangewezen. Dat geldt in het bijzonder voor samenwerking met de lokale dienstencentra , de Open Huizen, de ouderenorganisaties en vooral met de brede sector van de ouderenzorg. Hiertoe kan het departement cultuur, in samenwerking met de beide adviesraden, een initiatief nemen.
23. Het verdient zeker aanbeveling om overleg op gang te brengen tussen de lokale seniorenraden en de cultuurplatformen in de stad over het bevorderen van cultuurparticipatie van ouderen. De stadsdiensten bevoegd voor de buurtwerking kunnen hier best als waarnemer bij betrokken worden.
24. Jaarlijks overleg tussen de Stedelijke Seniorenraad en de Cultuurraad van de stad over deze materie kan er voor zorgen dat de cultuurparticipatie van ouderen een aandachtspunt blijft binnen het beleid.
25. Tevens kan overwogen worden dat de stad in het kader van het cultuurbeleid een prijs zou instellen voor één of meer bijzonder ouderenvriendelijke en participatie bevorderende initiatieven in de culturele sector.

Voor nadere informatie:

Huib. Hinnekint, Buisstraat 9, B-9031 Drongen. Tel. 09.226 88 99

E-mail: huib.hinnekint@belgacom.net

Eindversie 03.10.2017